

Victor Brauner
120

Prefață de Emil Nicolae

O „mirare” cu Victor Brauner... de Emil Nicolae / 7

I. RATIO TEMPORUM / 13

II. PICTOPOESIS / 35

je ne me nourris que de choses très bonnes d'après notre goût de
Victor Brauner / 36

eu nu mă hrănesc decât cu lucruri foarte bune după gustul nostru de
Victor Brauner / 37

[*Sunt propriul meu scafandru*] de Victor Brauner / 38

[*Arta mea este unică*] de Victor Brauner / 39

Despre fanastic – I. în pictură de Victor Brauner / 40

Despre fanastic – I. în teatru / 42

[*Eram mulți dintre noi adunați în acea seară*] de Victor Brauner / 43

[*Artistul este eroul*] de Victor Brauner / 44

[*Fiecare pictură pe care o fac*] de Victor Brauner / 45

[*Pictura mea este autobiografică*] de Victor Brauner / 46

[*Când pictez animale în general*] de Victor Brauner / 47

[*În magie*] de Victor Brauner / 48

[*Gruparea celor mai diverse*] de Victor Brauner / 49

III. UT PICTURA AMICITIA / 50

Visage de semence de René Char / 51

Chip de sămânță de René Char / 52

Victor Brauner de Geo Bogza / 53

Luminătorul din aortă de Sașa Pană / 55

1933 – anul când Gellu Naum a văzut

pentru prima dată picturile lui Victor Brauner / 58

ROTCIV de Gellu Naum / 59

Victore de Stephan Roll / 60

Toamnă lirică de Stephan Roll / 62

Arătăři de Ilarie Voronca / 64

Victor Brauner de Ilarie Voronca / 66

Victor Brauner de Ilarie Voronca / 68

Zeppelin (fragment) de Adrian G. Romila / 71

IV. SIDERA / 73

Victor Brauner-etapele creației și impactul viziunii duchampiene / 75

Victor Brauner, arta primitivă și totalitatea viziunii despre lume / 81

Însoțitorii lui Victor Brauner / 86

Victor Brauner, „marele iluminator totemic” / 92

15 iunie 2016: Victor Brauner omagiat la Piatra-Neamț / 96

Între pictopoezie și pictoAvangardă / 100

Michael Ilk: contribuții la cercetarea și promovarea avangardei române / 104

„Victor-Victorios” – catalogul expoziției Victor Brauner de la Galeria Dada / 109

Pierre Mabille: suprarealismul și gândirea hermetică / 113

V. TRANSLATIO / 123

André Breton, *Botte rose blanche* / 124

André Breton, *Victor Brauner. Între câine și lup...* / 127

Alain Jouffroy, *Întâlniri cu un Maestru* / 130

Alain Jouffroy, *Tropismul totemic* / 138

Alain Jouffroy, *Victor Brauner (fragment)* / 153

Marina Vanci-Perahim, *Lizibilul și vizibilul: Victor Brauner de la „picto-poezie” la „hieroglifizarea” sentimentelor* / 162

Victor Brauner de Jacques Lassaigne / 172

VI. DIALOGUS / 174

Victor Brauner: „...continui să am nevoia de a lucra și de a crea ca și cum nu aș fi creat încă nimic în trecut despre care să pot spune că este în întregime al meu.” / 175

Emil Nicolae: „Victor Brauner a devenit, treptat, o constantă în preocupările mele...” / 181

Cristinel Popa: „E momentul ca și în România să existe o Galerie Dada” / 187

Florin Colonaș: „După Brâncuși, Victor Brauner este cel mai cunoscut artist român în Occident” / 193

VII. BIBLIOGRAPHIA. Victor Brauner în limba română / 197

- **1872, 6 noiembrie** – se naște la Galați, într-o familie de comercianți, **Herman** (Herșcu) **N. Brauner**;
- **1877, 25 decembrie** – se naște, la Piatra Neamț, **Debora** Goldner;
- **1897** – Herman Brauner și fratele său mai mic, Jacques, locuiesc la Fălticeni, unde se ocupă de comercializarea lemnului (sub formă de bușteni și cherestea); călătoriile de afaceri îl aduc pe Herman și la Piatra-Neamț, unde o va cunoaște pe Debora;
- **1899** – Herman și Debora se căsătoresc la Piatra Neamț, locuind în casa socrilor, pe str. Raiului nr. 26;
- **1900, 17 august** – se naște, la Piatra Neamț, **Rudolf**, primul copil al familiei Herman și Debora Brauner;
- **1901, 23 decembrie** – se naște, la Piatra Neamț, **Rovena**, al doilea copil al familiei Brauner, care locuiește acum într-o casă de pe str. Col. Roznovanu nr. 30, domiciliu pe care-l va păstra până în 1912;
- **1903, 15 iunie** – se naște, la Piatra Neamț, **VICTOR**, al treilea copil al familiei Brauner;
- **1905** – Victor călătorește împreună cu părinții la Hamburg, unde se naște al patrulea copil al familiei Brauner, **Veronica**, în 14 decembrie;
- **1906** – familia Brauner revine la Piatra Neamț, în casa de pe str. Col. Roznovanu;
- **1907** – Victor asistă la îngrijorările provocate în familie de rășcoalele țărănești și de adunările de protest din fața Prefecturii locale;
- **1908, 25 februarie** – se naște, la Piatra Neamț, **Harry**, al cincilea copil al familiei Brauner;
- **1909** – Victor participă, împreună cu părinții și frații săi, la inaugurarea micului parc zoologic de la poalele Dealului Cozla (cușca cu lupi și urși); începe să se intereseze de ședințele de spiritism organizate de tatăl său;
- **1910, ianuarie** – cometa Halley se apropie din nou de Terra, devenind vizibilă pentru o scurtă perioadă; pentru că nu poate fi văzută și de la Piatra Neamț, Victor este profund impresionat mai degrabă de agitația provocată de acest eveniment cosmic¹, descris astfel de poetul Ion Minulescu:

¹ primarul Nicu I. Ioaniu organizează o masa mare pentru protipendada orașului, la restaurantul „Gospodine” de pe dealul Cozla, unde a participat și Herman Brauner (copiii rămânând acasă cu Debora, în speranța că vor vedea cometa de la fereastră);

„În trecerea ei prin Europa, *Cometa-1910* a binevoit să se abată pentru câteva nopți și în capitala României... Reprezentația este monotonă și de scurtă durată. Personajele principale sunt două – o stea pe care astronomii o numesc *nucleu* și o coadă luminoasă ce se ridică pe cer pretențioasă ca un mănunchi puternic de artificii. Cometa-1910 este foarte scumpă la vedere. Răsare pentru o oră și în urmă apune. Reprezentațiile cometei nu cunosc tradiționalul *bis*. Cine vrea s-o mai vadă n-are decât să mai vină a doua zi. Și de patru seri consecutive, bucureștenii se înghesuie să asiste la apariția neașteptată a acestui musafir ceresc care, deocamdată, a semănat spaima prin mahalale, iar pe hârtiile astronomilor a îngrămădit cifre peste cifre – calcule care la urma urmelor nu ne vor servi nouă, ci aceluia care vor veni după noi, târziu de tot...”²;

• **1910, iunie** – Victor Brauner este recenzat printre copiii Circumscripției școlare nr. 1 din Piatra Neamț, care urmau să înceapă cursurile primare în luna septembrie; totuși, el va parcurge o parte din aceste studii în particular;

• **1912, vara** – familia Brauner se mută la Viena, unde avea intenția să rămână definitiv, încercare nereușită din motive sociale și economice; în timpul celor aproape doi ani petrecuți în capitala austro-ungară, părinții îl înscriu pe Victor la o școală particulară (cu frecvență) pentru a învăța limba germană; Herman Brauner își continuă preocupările spiritiste; agitațiile sociale și etnice se intensifică, pe fondul lor dezvoltându-se un puternic curent antisemit; tot la Viena, în 20 martie 1914, se naște **Theodor-Cesar**, al șaselea și ultimul copil din familia Brauner;

• **1914** – în preajma izbucnirii primului Război Mondial, familia Brauner revine în România, făcând o lungă călătorie pe Dunăre (memorabilă pentru Victor), și se instalează la București;

1915, iunie – Victor obține certificatul de absolvire a studiilor primare în urma examenului susținut (ca elev pregătit în particular) la Școala de băieți nr. 6 din Brăila;

• **1916-1918** – frecventează, cu intermitențe, cursurile Liceului Evanghelic din Brăila; din când în când, în timpul vacanțelor, călătorește la Fălțiceni, în vizită la „unchiul Jacques”, fratele lui Herman Brauner; din această perioadă datează primele încercări de pictură și desen;

² cf. *Viitorul*, anul IV, nr. 779, marți, 10 ianuarie 1910;

• **1919, iulie** – Herman și Debora Brauner obțin „încetățenirea” în România, calitate acordată evreilor (și urmașilor) cu merite deosebite în războaiele din 1877 și 1914-1918 (cf. Decretului-lege din 28 mai 1919);

• **1919-1921** – ca student plătitor de taxe, Victor urmează cursurile Academiei de Arte Frumoase din București (avându-i ca profesori pe pictorii academiști Dimitrie Serafim și Costin Petrescu); în locuința familiei Brauner, de pe str. Suter nr. 21, sunt reluate ședințele de spiritism;

• **1921-1922** – într-un interviu acordat lui Ionel Jianu va mărturisi: „Am petrecut trei ani la Școala de Arte Frumoase unde am încercat să învăț câteva lucruri. Dar am simțit repede că drumul meu nu trece pe acolo. Și atunci am început să lucrez într-un atelier: o cameră spațioasă și luminoasă, unde eram cu mine însumi. Lucram cu plăcere, mă confruntam cu probleme de ordin plastic și tot desenând mă descopeream pe mine însumi, de la un moment la altul, în lumina unui accident neprevăzut.”³; optează în favoarea studiilor particulare, în atelierelor lui H. Igiroșianu și C. Vlădescu; împreună cu aceștia și cu grupele lor de elevi, călătorește la Balçic, pe malul Mării Negre, unde face exerciții în „plein air”;

• **1923** – în luna **ianuarie**, Victor Brauner intră în contact cu gruparea de avangardă și teatrul „Insula”, înființate de poetul B. Fundoianu, pentru care realizează macheta unui afiș menit să anunțe o lectură publică la „Maison d'Art” din București (evenimentul nu a mai avut loc deoarece activitatea „Insulei” a încetat, din cauza dificultăților financiare și a mișcărilor de extremă dreaptă); îi cunoaște pe Marcel Iancu, Ion Vinea și Ilarie Voronca, realizând ilustrația cărții de poeme *Restriști*, a celui din urmă;

• **1924, octombrie** – Ilarie Voronca, Stephan Roll, Mihail Cosma / Claude Sernet și Victor Brauner editează revista *75 HP*, moment despre care Stephan Roll își amintește: „Iată ce ne frământa în nocturnele și incandescențele noastre promenade. Cu exuberanța lui Ilarie Voronca, cu transparența hieratică a lui Victor Brauner, cu mallarmeana participare a lui Claude Sernet și cu nu știu ce din partea mea, în octombrie 1924 -...- a apărut prima revistă modernistă la noi: *75 H.P.* Editată cu puținii noștri bani de buzunar și cu

³ cf. „O contribuție la istoria modernismului la noi: ce ne spune un pictor tânăr” în *Rampa*, 31 martie 1928;

tinerescul nostru elan. De ce i-am spus așa? Eram cuceriti de dinamismul rus, de futurismul italian, de dicteul automat parizian. Manifestul era «aviogramă», Ilarie Voronca și Victor Brauner inventau PICTOPOEZIA, eu aveam pretenția să infuzez atomului dinamică, Maxy făcea cunoscut constructivismul în plastică.”⁴; ulterior, împreună cu poeții Scarlat Callimachi și Stephan Roll, Victor Brauner începe să redacteze revista constructivistă *Punct*, în paginile căreia inserează câteva desene cu o puternică tentă socială, dar și originale din punct de vedere stilistic;

• **1924, 26 octombrie-15 noiembrie** – Victor Brauner deschide prima expoziție personală (50 de lucrări) la galeria Sindicatului Artelor Frumoase, pe str. Corăbiei nr. 3 din București; Ilarie Voronca, vizitând-o înainte de vernisaj, conchide: „Acum a sunat ceasul tuturor încercărilor îndrăznețe, fie chiar cele mai absurde. Principiul gravității învins de avion în spațiu trebuie învins și în timp. Iată fără îndoială de ce opera D-lui Victor Brauner capătă o largă și intensă însemnătate. Criza trebuie considerată încă acută. Contribuția D-lui V. Brauner vine la timp. De la cele dintâi cercetări, D-l V. Brauner a fost preocupat de crearea unor noi și personale raporturi de idei, culoare, linii. Și fructul deplin al acestor cercetări, EXPOZIȚIA DE LA MAISON D’ART, va mărturisii.”⁵; în expoziție se remarcă lucrările: „Isus la cabaret” (astăzi dispărută), „Fata de la fabrică” și „Salomeea”;

• **1924, 30 noiembrie-30 decembrie** – participă la „prima expoziție internațională de plastică modernă în România”, organizată de revista *Contemporanul* tot în sala de pe str. Corăbiei; ziaristul Eugen Filotti face prezentarea, citindu-și textul la lumina a două lumânări așezate pe o masă acoperită cu pânză neagră; pe simeze figurează lucrări de: Tereza Zerneouwerowna și M. Szczuka (Polonia), L. Kassak (Ungaria), Marc Darimont, Lempereur Haut și Josef Peters (Belgia), Charles Teige (Cehoslovacia), Kurt Schwitters, Hans Arp, Arthur Segal, Paul Klee, Hans Richter, C. Buholz, E.R. Vogenauer (Germania), Wiking Eggeling (Suedia); din România participă: M.H. Maxy, Marcel Iancu, Hans Mattis-Teutsch, Victor Brauner, C. Brâncuși, Milița Petrașcu și Dida Solomon;

• **1925** – la invitația lui M.H. Maxy, colaborează cu desene la revista *Integral*, din redacția căreia mai fac parte F. Brunea-Fox, Ion

⁴ cf. „Cuvinte”, în vol. *Statuile de fum*, Edit. Cartea Românească, București, 1984;

⁵ în 75 H.P., octombrie 1924;

Călugăru și Ilarie Voronca; de asemenea, în luna **februarie**, împreună cu M.H. Maxy și Corneliu Michăilescu, participă la organizarea „Atelierului” revistei *Integral*, care executa „decorații interioare, mobile, covoare, ceramică, decoruri și costume de teatru, construcții de scenă și de cinema” (cf. reclamei); spre sfârșitul primăverii, Victor Brauner pleacă în prima sa călătorie la Paris, rămânând acolo un an și jumătate; în luna **noiembrie** vizitează prima expoziție suprarealistă, găzduită de Galeria Pierre Loeb, unde ia contact cu lucrări semnate de Giorgio de Chirico, Max Ernst, Man Ray, Joan Miró, Pablo Picasso ș.a.;

• **1927** – Victor Brauner revine în România pentru satisfacerea serviciului militar (la infanterie, din februarie 1927 până în ianuarie 1929); încă o expoziție personală la sala Sindicatului Artelor Frumoase, de astă dată cu evidente influențe suprarealiste;

• **1928** – în luna **ianuarie** îi apare desenul „Le monde paisible” (1927) în revista franceză *Discontinuité*, editată de Claude Sernet și Arthur Adamov; în **ianuarie** începe colaborarea cu poetul Sașa Pană și revista *unu*, de la nr. 4 al acesteia (până în 1932); întrunirile redacționale au loc în str. Bărăției nr. 37, unde se află lăptăria „La Enache Dinu” (tatăl poetului Stephan Roll), pe care Victor Brauner o numește „Secolul” din cauza timpului îndelungat petrecut acolo de membrii grupării; realizează scenografia unor spectacole de avangardă montate de Sandu Eliad la Cinema Central din București;

• **1929, aprilie** – participă la a doua „Expoziție a grupului de Artă Nouă”; ilustrează volumele *Poeme în aer liber* de Stephan Roll și *Brățara nopților* de Ilarie Voronca; în luna **ianuarie** îl vizitează pe poetul Geo Bogza, la Buștenari, marcând începutul unei strânse prietenii; în **august**, revista *unu* apare pentru prima dată cu copertă, Victor Brauner realizând desenele acesteia, ca și „capul de mort” de fluturașii publicitari;

• **1930, 6 martie** – la București, Victor Brauner se căsătorește cu pictorița Margit Kosch; în luna **mai**, se întoarce la Paris, cu soția, ducând cu el numeroase desene și picturi realizate la București; normal, contactează mai întâi diaspora artistică românească, pe poetul B. Fundoianu, pe pictorul Jacques Hérold (născut tot la Piatra Neamț, dar mai tânăr cu șapte ani) și pe C. Brâncuși în atelierul căruia lucrează o bucată de vreme, perfecționându-și arta fotografiei; se împrietenește apoi cu Yves Tanguy care-l introduce în cercul suprarealiștilor parizieni; la Berlin apare numărul special al revistei

Der Sturm (XX, 8 / august-septembrie), dedicat avangardiștilor de la *unu*, dar fără desenele lui Victor Brauner; în schimb traducerea în limba germană a textelor (poeme și proze de Ilarie Voronca, Stephan Roll, Geo Bogza, Urmuz, B. Fondane, Raul Iulian, Zaremba, Dimitriu-Păușești, Moldov și Sașa Pană) aparține lui Leopold Kosch, socrul pictorului; finisează primul tablou la Paris, „la Ville médiumnique”, care amintește de ședințele de spiritism desfășurate, în copilărie și adolescență, în casa părintească;

• **1931** – locuiește mai întâi pe rue Armand Moissant nr. 6; în data de **10 august**, primește aici vizita lui Sașa Pană și a soției sale, Maria-Angela (originară din Piatra Neamț și rudă cu Victor, pe filieră maternă): „În aceeași zi, la prânz, am fost oaspeții lui Victor Brauner și ai Margitei, în atelierul de la «cucurigu» din strada Armand Moissant, 6 /.../ Victor lucra intens. Ne-a arătat ultimele picturi care ne-au plăcut mult.”⁶; ulterior se mută în Montparnasse, pe rue du Moulin Vert nr. 23, la etajul I, devenind vecin de atelier cu Alberto Giacometti și Yves Tanguy; Victor Brauner continuă să trimită desene la București pentru *unu*, prin Ilarie Voronca; pictează celebrul „Autoportret” cu ochiul stâng enucleat, care va deveni proba capacităților sale premonitorii (după accidentul care se va petrece în august 1938); „Într-o zi în care nu știam ce să fac... eram golit, am vrut să realizez un autoportret minuscul în fața oglinzii și am pictat acest portret. Pentru a-l anima puțin, pentru a-l face mai extravagant și cum totul e permis, i-am scos un ochi. Ei bine, tocmai acel ochi mi-a fost scos și mie! Șapte ani mai târziu, rana era identică. Și atunci am descoperit că încă din 1925 sau 1927 se pot găsi în opera mea oameni cu ochii scoși.”⁷; expune șapte lucrări la „Salonul Supraindependentilor III”, Paris;

• **1932** – ilustrează poemul *Petre Schlemihl* de Ilarie Voronca; după ce Yves Tanguy îl prezintă lui André Breton, Victor Brauner aderă oficial la grupul suprarealiștilor;

• **1933** – îl cunoaște pe poetul René Char, care devine unul dintre cei mai buni prieteni din Franța; la solicitarea lui André Breton, colaborează cu un desen la cartea-manifest *Violette Nozière* (inițiată de suprarealiști în apărarea acestei tinere, condamnată la moarte pentru că și-a ucis tatăl care o abuzase sexual în copilărie); participă

⁶ cf. Sașa Pană, *Născut în '02*, Edit. Minerva, București, 1972;

⁷ cf. interviul televizat cu Max Pol-Fouchet, în emisiunea „Terre des Arts”, 1960;

la reuniunile regulate ale „grupului Breton” de la Café de la Place Blanche, din Paris; expune la „Salonul Supraindependenților IV”; în luna **iulie**, alături de Yves Tanguy, Georges Hugnet, Max Ernst, Benjamin Péret ș.a. semnează un document inițiat de André Breton, în care este sancționată presupusa „glorificare a fascismului hitlerist” de către Salvador Dali;

• **1934, mai-iunie** – participă cu trei tablouri („Passivité courtoise”, „Débris d’une construction d’utilité” și „L’étrange cas de Monsieur K”) la „Exposition Minotaure”, organizată în Palais des Beaux-Arts din Bruxelles; lipsa banilor îi obligă pe Victor Brauner și Jacques Hérold să facă figurație în filme (roluri obținute cu sprijinul lui B. Fundoianu, care colaborează în această perioadă cu Nicea Film Production unde se toarnă *Rapt*, pe baza unui scenariu scris de poetul român, după romanul *La séparation des races* de C.F. Ramuz; la un moment dat, aici îl au coleg de platou pe Jean Gabin); ilustrează volumul *Moartea vie a Eleonorei* de Stephan Roll; **7-25 decembrie**, Galeria Pierre Loeb (13 rue Bonaparte) găzduiește prima expoziție personală deschisă de Victor Brauner la Paris; în prefața catalogului, André Breton scrie: „Imaginația la Brauner este dezlănțuită violent; ea arde și stoarce filierele pe care suprarealismul însuși a încercat uneori să le depășească, cu finaluri de obicei admise pretutindeni. Uriașa marmită nocturnă și străvechiul vuiet de departe și la fiecare lovitură de gong – de fapt capacele sună – se strecoară prin crăpături tot felul de făpturi și obiecte dubioase care se revarsă pe câmpia mentală. Creiere de pisică, pene de păun, cotoare de varză, coji de ouă, agate, testicule de lup se adună strâns într-un vârtej, cameră de baie, ochi de sticlă, cuiere, capete de chibrit, scafandru supus riscului celei mai îndrăznețe modernități pentru a desăvârși o substanță emanând cu adevărat din subconștientul colectiv...”⁸;

• **1935** – sub presiunea dificultăților financiare și a agitațiilor de natură politică, Margit și Victor Brauner se întorc la București; într-o valiză transportă schițe și tablouri de format mic; amândoi vor locui în casa familiei Kosch, de pe strada Sabinelor nr. 2, atelierul fiind instalat la mansardă; publică o serie de caricaturi cu subiect politic, pe care le semnează cu pseudonimele Toto, Weber sau W. Ber; în perioada **7-26 aprilie** deschide o expoziție la Galeria Mozart, de pe strada C. Mille nr. 4, București: „În ziua de 8 aprilie, la Mozart, s-a vernisat expoziția

⁸ „Botte rose blanche” (Cizmă roz albă);

lui Victor Brauner. Prima expoziție la noi, personală, suprarealistă. Printre exponate, un extraordinar portret al tatălui său, prezentat într-o cutie sub geam. Tatăl, în starea actuală, cu parezie facială, gura strânsă strâmb și ochii sticloși, care vor să spună ceea ce gura nu poate rosti. La vernisaj, prezenți familia, algiștii și câțiva dintre uniști.⁹; tablourile sunt sechestrate până ce va achita chiria sălii!; în luna **mai**, expune tabloul „La dernière cabine” la Galerie Ateneo de Santa Cruz, Tenerife, care găzduiește „Exposicion surrealista”; în intervalul **13-31 decembrie**, participă la „Exposition de déssins surrealistes” deschisă la Galerie aux Quatre Chemins, Paris;

• **1936** – Victor Brauner eșuează în încercarea de a edita revista *Antagonism. Caiet de lunar de poem, eseu și desen*, împreună cu Pericle Martinescu, Constantin Nisipeanu și Sașa Pană; același rezultat îl are și inițiativa de înființare a unei asociații de tip sindical, care să cuprindă artiști plastici, scriitori, muzicieni ș.a.; ilustrează volumul de poeme *Drumețul incendiar* de Gellu Naum și realizează un colaj fotografic pentru eseu *Sadismul Adevărului* de Sașa Pană; în perioada **11 iunie-14 iulie**, figurează cu două lucrări („Kabiline en mouvement” și „Chute du marbre”) la „International Surrealist Exhibition” de la New Burlington Galleries, Londra; pentru scurtă vreme, este – probabil – membru al Partidului Comunist (în ilegalitate), dar se retrage imediat după ce află despre procesele staliniste de la Moscova, conformându-se astfel și declarației majorității suprarealiștilor parizieni din 3 septembrie; începând din **9 decembrie** (până la 17 ianuarie 1937), Victor Brauner participă cu tabloul „Kabiline en mouvement” (din col. Y. Tanguy) la expoziția „Fantastic Art, Dada, Surrealism”, organizată de Alfred H. Barr Jr. la Muzeul de Artă Modernă din New York;

• **1937** – ilustrează volumul *Libertatea de a dormi pe o frunte* de Gellu Naum; mișcările de extremă dreaptă iau amploare în România și în Parlament începe dezbateră „Proiectului de lege asupra revizuirii listelor de naționalitate”, care prevedea repunerea în discuție a drepturilor de cetățean dobândite în 1918, vizându-i în special pe evrei (proiectul se va concretiza într-un „Decret-lege asupra revizuirii cetățeniei”, în ianuarie 1938); îngrijorat de această situație, Victor Brauner desenează și pictează pe suporturi de mici dimensiuni, care să poată fi ușor împachetate și transportate;

⁹ cf. idem 6;

• **1938, 17 ianuarie-februarie**, trei dintre pânzele sale („Le ver luisant”, „Kabiline en mouvement” și „Adrianopole”) figurează în „Exposition Internationale du Surréalisme”, prezentată (la ora 22.00 fix!) de André Breton la Galerie Beaux-Arts din rue Faubourg Saint-Honoré nr. 140, Paris, unde Paul Eluard s-a ocupat de organizare, Marcel Duchamp de instalare și Man Ray de iluminare; sub guvernarea Goga-Cuza lucrurile se complică în România încât Victor Brauner pleacă definitiv la Paris spre sfârșitul lunii **ianie**, singur (Margit rămâne acasă); locuiește mai întâi în camera de hotel a lui Yves Tanguy (cu pisica acestuia, Zizine, Zinzoline de Mars); se mută apoi în Cité Falguiere nr. 14, într-un atelier pregătit de Benjamin Péret; prin intermediul lui Jacques Hérold o cunoaște pe Jacqueline Abraham, care-i va deveni a doua soție în 1946; participă cu un desen la reeditarea *Cântecelor lui Maldoror* de Lautréamont; în noaptea de **27-28 august**, Victor Brauner își pierde ochiul stâng, în timpul unei altercații între pictorii Esteban Fraces și Oscar Dominguez, în atelierul celui din urmă; începe seria picturilor cu „licantropi” și „himere”;

• **1939, 24 martie-12 aprilie**, participă cu lucrarea „Objet qui rêve” la expoziția de grup „Le rêve dans l’art et la littérature”; își înstalează atelierul pe rue Santos-Dumont nr. 10; în nr. 12-13 al revistei *Minotaure* apare celebrul articol „L’oeil du peintre” de dr. Pierre Mabile; în perioada **19 mai-5 iunie**, organizează o expoziție personală la Galeria Henriette Gomes, de pe Avenue Matignon nr. 31 (în catalog apar texte semnate de André Breton, Pierre Mabile și Benjamin Péret); André Bréton: „În decursul acestei perioade și mai ales după accidentul căruia Pierre Mabile i-a descoperit pe de altă parte motivații insolite, Brauner a produs unele dintre pânzele sale cele mai inspirate. La el, trecerea într-o a patra dimensiune nu se întâmplă în plan fizic, ci psihic. E așteptată confruntarea stărilor normale cu stările secunde, a stărilor secunde cu alte stări secunde etc., admitând că scena cea mai tulburătoare a unui «roman negru» modern ar putea să o constituie întâlnirea dintre o somnambulă și o hoată pe culoarul hotelului. Din poziția în care Brauner se așează ca observator ideal al unei asemenea întâlniri, marele umor și marele amor schimbă strălucirile lor cele mai persistente.”; în **4 octombrie** se pronunță divorțul de Margit, rămasă în România;

• **1940** – desenează frontispiciul cărții *Frappe de l’Echo* de Robert Rius; în **ianuarie-februarie**, este prezent cu două lucrări în „Exposicion

internacional del surrealismo”, organizată la Galeria de Arte Mexicano, Mexico City, de André Bréton, Wolfgang Paalen și Cesar Moro; în luna **ianie**, sub amenințarea ocupației naziste, Victor Brauner părăsește Parisul împreună cu Pierre Mabilie, Robert Rius și Jacques Hérold; mai întâi locuiesc la vila părinților lui Rius, din Perpignan, apoi în Vila Crepuscule, închiriată de Hérold la Canet-Plage; ulterior, Victor Brauner va avea domiciliu forțat la Saint-Féliu-d’Amont, în Pirineii Orientali; schițează proiectul „Conglomeros”; totuși, din când în când, îi contactează pe suprarealiștii refugiați în Vila Air Bel (André Breton, Max Ernst, Marcel Duchamp ș.a.), amenajată special de Varian Fry (șeful Comitetului American de Salvare), în așteptarea vizelor pentru S.U.A.; uneori grupul se reunește și la cafeneaua „Bruleur de lousps”, Vieux Port; pictează două cărți („Hegel” și „Helene Smith”) din seria „Jeu de Marseille”, după modelul Tarotului; participă la licitațiile cu tablouri, organizate în parcul din jurul Vilei Air Bel;

• **1941, 16 ianuarie** – reușește să obțină o carte de identitate pe numele real, dar în care este falsificată naționalitatea, Victor Brauner declarându-se „alsacian” și nu evreu român; pe baza acestui act reușește să intre mai des în Marsilia, unde chiar participă la petrecerea organizată de pictorul Max Ernst înainte de a emigra în S.U.A., însoțit de Peggy Guggenheim; la Saint-Féliu-d’Amont, Victor locuiește la vila Jeannette, pictează și își ajută proprietarul („Păzesc turma proprietarului pe munte, pentru a-i da o mână de ajutor – dar nu-mi plac oile.”); în luna **august** obține un permis oficial de rezidență în Marsilia, unde locuiește la Villa Air Bel. Face demersuri pentru obținerea aprobării de a emigra în Mexic, dar fără succes; în perioada **13-16 noiembrie** este internat în Clinica Paradis, cu o criză severă de ulcer stomacal (suferință care-l va chinui până la sfârșitul vieții); în **decembrie**, la cafeneaua „Au Petit Pernod” din Portul Vechi al Marsiliei, se întâlnește cu Laurette Sejourne (tovarășa de viață a scriitorului Victor Serge) pentru care face o adevărată pasiune;

• **1942** – părăsește Marsilia, mutându-se la Rémollon și, apoi, la Plaine de Theus (la familia Camille-Rolland), în regiunea Gap, la poalele munților les Hautes-Alpes, unde îi reîntâlnește pe Jacqueline Abraham și pe sculptorul Michel Herz, fugiți și ei din Paris; în luna **mai** face o scurtă vizită la Marsilia unde, împreună cu Jacques Hérold, îl conduce pe Marcel Duchamp la plecarea spre New York; în **intervalul 14 octombrie-7 noiembrie** este reprezentat de lucrarea „Femme en chatte” (aflată în posesia lui Peggy Guggenheim) la